

A professzionalizációs folyamatok történetének kutatása a 2000-es években

Az oktatásügy professzionalizációs folyamatait reflektáló kutatások a tanítók, a tanárok, a neveléstudományokat kutatók professzionalizációs folyamataira egyaránt kiterjedtek. A látszólag oly különböző csoportok professzionalizációjának mindenütt előforduló eleme a képzettség/szakirányú diploma/minősítettség, a normatív alkalmazási feltételek, a kamarai-egyesületi jellegű szerveződés, a kongresszusok, tanszékek és karok, a standardizált normák alapján működő szakmai, illetve tudományos folyóiratok, könyvsorozatok létrejötte és sorsának alakulása. Jelen vizsgálatban a 2000 után önálló könyvként publikált műveket és az öt legfontosabb neveléstudományi folyóiratban (1) publikált tanulmányokat tekintettem át, ezen az idő- és forráskörön kívül csak kivételesen indokolt esetben terjeszkedtem.

A népiskolai professzionalizációs folyamatok

A tanítók professzionalizációs folyamatai összefonódnak a tanítóképzők tanári elit-jének professzionalizációs folyamataival. A tanítói professzionalizációs folyamatok egyik legfontosabbika a tanítóképzés évszázados története – melyről Donáth Péter (2007, 127. o.; Donáth és Preskáné, 2007) tanulmányaiban, majd MTA doktori értekezésében (Donáth, 2008a, 2008b) (2) olvashatunk. Számos kutatás zajlott Szabó Attila (2009) irányításával Erdélyben. A tanítóképzéssel konferencia foglalkozott: Szabolcs Éva (2003), Kékes Szabó Mihály (2003), Vincze Tamás (2003), Hegedüs Judit (2003) eredményei váltak így publikussá (lásd még: Kelemen, 2003, 15–16. o.).

A tanítók létviszonyainak, a foglalkozás standardizációs folyamatainak bemutatása terén Baska Gabriella, Nagy Mária és Szabolcs Éva tanulmányaira (például: Nagy, 2001) és az 1901-es állapotokat bemutató könyvére (Baska, Nagy és Szabolcs, 2001) utalhatunk elsősorban, melyet Nagy Mária (2006) 1911-ről szóló tanulmánya egészít ki.

A tanítók mozgalmait, (Nagy Mária 1990-es évekbeli monográfiája után) 2000 után Kelemen Elemér (2004a, 2004b) tanulmányai és tanulmánykötete (Kelemen, 2007) (3) révén tanulmányozhatjuk.

A néptanítók és a középiskolai tanárok között elhelyezkedő polgári iskolai tanítóság képzésével – a szegedi intézményről korábban diákrekrutációs szempontból egy Karády kismonográfiai készült – ebben az évtizedben Nagy Péter Tibor (2004) foglalkozott.

A középiskolai tanárság professzionalizációja

A középiskolai tanárság szakmásozásának folyamatai közül a tanárképzés kérdésének neveléstudománytörténetét Németh András (2003b, 2009) tanulmányaiból, szervezet- és intézménytörténetét Mann Miklós (2004) tanulmányából és Ladányi Andor (2008) monográfiájából (4) ismerhettük meg.

Minthogy a nevelésügy szférájában az iskolázottságot igénylő foglalkozások közül legintenzívebb a személyzet nöiesedése, mégpedig a rendszerben alulról felfelé haladva történetileg is követhető fázisokban és etapokban, a kérdés sokfelől elemeztetik Pukánszky Béla (például: 2007) munkáiban.

Tekintettel arra, hogy a bölcsész- és természettudományi karokon folyó képzés minőségi és mennyiségi kérdései, a tanári kar és a hallgatóság alakulása a középiskolai tanárság képzésének és arculatának alapvető meghatározója, elvileg minden tudománytörténeti munka fontos lenne; ez alkalommal csak azt említjük meg, hogy a bölcsészkarok és természettudományi karok professzorainak összetételével foglalkozott Karády Viktor (2007).

A bölcsészkarok és ttk-k hallgatóinak összetételéről is született néhány tanulmány: a kolozsvári tanárképzés történetéhez Nagy Péter Tibor (2006), a két háború közötti képzéshez – külön kiemelve a nöiesedés folyamatait – Biró Zsuzsanna Hanna és Nagy Péter Tibor (2007). A két háború közötti pécsi bölcsészekről Fekete Szabolcs ír doktori értekezést. Az 1980-as évekről Kocsis Mihály (2002) értekezett.

A külföldi tanulmányokkal foglalkozik (bár a bölcsész és természettudósokat nem kiemelve, de ez a munka a forrásbázison jól elvégezhető) Szögi László (2001) sorozata. (5)

A szak szerinti specifikáció a középiskolai tanári professzionalizáció egyik alapvető tulajdonsága. Gordon Győri János (2004) a magyartanárokról, Nagy Péter Tibor (2009) a történelemtanárokról, Bodnár Ilona (2007) a testnevelőkről (akikről a '90-es években már született egy monográfia Szabó Lajos tollából) értekezett.

Az oktatásügyi szerveződések nem egyesületszerű, de kongresszusszerű történetével Géczy János (2005), Kelemen Elemér (2008), Lányi Katalin (2008b), Szabolcs Éva (2006) foglalkozott.

A középiskolai tanárok professzionalizációjáról – ráadásul magyar-poroszhasonlításban – írt könyvet Keller Márkus (2010).

A neveléstudomány professzionalizációja

A magyar egyetemi neveléstudomány átfogó feldolgozását ebben az időszakban előbb a reformpedagógia felől indulva (2004a), majd az osztrák/német folyamatokkal párhuzamosítva (2003a), Herbart-hatást elemezve (2002), az életreformmal kapcsolatba állítva (2005a), illetve teljes nemzetközi kontextusba helyezve (2002) Németh András végezte el monográfiáiban (2004b, 2005c). (6) Németh (2008) a neveléstörténet történetére külön is kitért. Külön ülés foglalkozott a Herbart-hatással (*A herbartianizmus...*, 2002; *Németh*, 2002; *Pukánszky*, 2002; *Mikonya*, 2002; *Brezsnyánszky*, 2002; *Kiss*, 2002).

Külön megemlíthetjük, hogy a neveléstörténetírás nemcsak a neveléstudomány-történetet, hanem a neveléstörténet történetét is reflektálja, utalok elsősorban a Pukánszky Béla (2008) által szerkesztett e tárgyú tanulmánykötetre, illetve a az ONK-k figyelemmel kísérésére (*Pukánszky*, 2010).

Az egyetemi pedagógia mellett a reformpedagógia részben intézményi kereteken kívül szervezkedett – ezt kutatta Németh Andráson kívül Nóbik Attila (2001). A gyermektanulmányozás sajtóbeli objektiválódásával foglalkozott Szabolcs Éva (2002). Az életreform és a neveléstudomány kapcsolata külön ülés tárgya volt (*Németh*, 2005a; *Baksa és Szabolcs*, 2005; *Kiss*, 2005; *Tészabó*, 2005; *Pukánszky*, 2005; *Németh*, 2005b; *Mikonya*,

2005). (Megjegyzendő, hogy neveléstudománytörténeti, eszmetörténeti, módszertantörténeti tanulmányok ezeken kívül is születtek, de a professzionalizáció-történet szempontjából ezeket ítéljük fontosnak.)

Az egyes egyetemeken zajló folyamatok kutatásából kiemeljük Brezsnjányszký László (2007) és munkatársai kutatásait Debrecen, Németh Andrásét (2001) Budapest vonatkozásában, illetve Pukánszký Béláét Szegeden.

A professzionalizáció olyan fontos részterületét, mint a szakmai sajtó megjelenése és differenciálódása, Géczi János (2007) kutatta. (A pedagógiai sajtó szisztematikus elemzésére korszakunkon kívüli példa Mann Miklós és Szabolcs Éva tanulmánykötete.)

A professzió kézikönyveinek elemzésére vizsgált korszakunkon még kívül kerített sort Pukánszký Béla (1998) és Németh András.

A neveléstudományok fejlődésében az 1945 utáni időszakot Sáska Géza (2004, 2006, 2008) elemezte több alkalommal. Németh András és Biró Zsuzsanna Hanna (2009) szerkesztésében tanulmánykötet jelent meg az idősokról.

Az 1990 utáni időszak empirikus eszközökkel történő feldolgozása annyiban tekinthető a neveléstudomány professzionalizáció-történeti kutatásai részének, hogy a folyamatok szereplői – gyakorlatilag mindenki, aki ebben az időszakban nagyobb hatást gyakorol a magyar neveléstudomány professzionális folyamataira – egy ma már történelmivé vált korban, a kemény, majd puha pártállam korában szocializálódott, járt egyetemre, szerzett tudományos fokozatot stb. Az 1990 után alkotó nemzedékek generációs-specifikus vizsgálata ezért objektíve történeti vizsgálat. A kutatások és publikációk közül kiemelhető a neveléstudomány minősítettjei körében Hrubos Ildikó (2002; Szemerszki, 2001; Verosztia, 2001) vezetésével folyt kutatás, illetve a ELTE diskurzus-kutató műhelye által végzett négy szakfolyóirat 10 évfolyamát áttekintő, s abból prozopográfiai jellegű következtetéseket is levonó kutatás, melynek eredményei közül Biró Zsuzsanna Hanna (2009) tanulmányaira, illetve a Németh András és Biró Zsuzsanna Hanna (2009) által szerkesztett tanulmánykötetre hívom fel a figyelmet elsősorban. Kozma Tamás (2004) a neveléstudomány professzionalizációs folyamataiban zajló változásokat szintén a pártállam korabeli előzményekre vezeti vissza.

Az 1990 utáni időszak empirikus eszközökkel történő feldolgozása annyiban tekinthető a neveléstudomány professzionalizáció-történeti kutatásai részének, hogy a folyamatok szereplői – gyakorlatilag mindenki, aki ebben az időszakban nagyobb hatást gyakorol a magyar neveléstudomány professzionalizációs folyamataira – egy ma már történelmivé vált korban, a kemény, majd puha pártállam korában szocializálódott, járt egyetemre, szerzett tudományos fokozatot stb. Az 1990 után alkotó nemzedékek generációs-specifikus vizsgálata ezért objektíve történeti vizsgálat.

Jegyzet

(1) Az öt folyóirat az MTA Pedagógiai Bizottsága álláspontja szerint: *Educatio, Iskolakultúra, Magyar Pedagógia, Pedagógusképzés, Új Pedagógiai Szemle*. Jelen elemzés a hazai pedagógiatörténeti kutatások újabb irányzatai és eredményei c. szimpózium Tudománytörténeti, professzió- és elitkutatások c. blokkja (ONK, 2010 nov 5, Budapest) háttéranyagaként készült Németh András felkérésére.

(2) Lásd a kötetek bőséges szakmai reflexióját is, pl. Kelemen, 2009; Mann, 2008.

(3) Lásd a reflexiót is: Lányi, 2008a.

(4) Fontos előzménye ennek: Pukánszký, 1989.

(5) Lásd: Karády, 2003, 139. o.

(6) Lásd ennek bőséges szakmai reflexióját is: Brezsnjányszký, 2004.

Irodalom

- A herbartianizmus és a magyar oktatásügy. (2002) *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 3–4.
- Baska Gabriella, Nagy Mária és Szabolcs Éva (2001): *Magyar Tanító, 1901*. Iskolakultúra, Pécs.
- Baska Gabriella és Szabolcs Éva (2005): Életreform-motívumok a Népművelés (Új Élet) című folyóiratban 1906–1918. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 5–11.
- Biró Zsuzsanna Hanna (2009): A magyar neveléstudományi kommunikáció jellemzői (1997–2006). Összehasonlító tudomány-szociológiai elemzés, avagy kísérlet egy nemzetközi kutatás adaptációjára. *Magyar Pedagógia*, 1. sz. 49–76.
- Biró Zsuzsanna Hanna és Nagy Péter Tibor (2007): Nemi esélyek és nemi döntések a két világháború közötti bölcsészkarokon. *Educatio*, 4. sz.
- Bodnár Ilona (2007): Mi, testnevelési tanárnők. *Iskolakultúra*, **17**. 8–10. sz.:60–69.
- Breznyánszky László (2002): A Herbart-paradigma magyar neveléstanai recepciója. *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 38–43.
- Breznyánszky László (2004): Németh András: A magyar pedagógia tudománytörténete. *Magyar Pedagógia*, 4. sz. 499–501.
- Breznyánszky László (2007, szerk.): *A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlata*. Gondolat, Budapest.
- Donáth Péter (2007): Nagy László kényszerű számvetése 1922-ből. *Iskolakultúra*, **17**. 6–7. sz. 127.
- Donáth Péter (2008a): *A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből, 1868–1958*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth Péter (2008b): *Oktatáspolitikai és tanítóképzés Magyarországon, 1945–1960*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth Péter és Preska Gáborné (2007): A magyarországi tanítóképzés néhány felekezeti/nemzetiségi sajátossága 1868–1918. *Iskolakultúra*, **17**. 2. sz. 88–102.
- Géczi János (2005): Az 1956-os balatonfüredi pedagógus-konferencia elő- és utóélete a pedagógiai sajtóban. *Magyar Pedagógia*, 3. sz. 241–261.
- Géczi János (2007): A magyar neveléstudományi sajtó a 19–20. század fordulóján. *Magyar Pedagógia*, 1. sz. 57–66.
- Gordon Györi János (2004): *A magyartanítás mestersege: mestertanárok a magyartanításról: beszélgetés 10 kiemelkedő jelentőségű magyartanárral*. Krónika Nova, Budapest.
- Hegedűs Judit (2003): Tanítónői karriertörténetek a dualizmus korában. *Iskolakultúra*, **13**. 3. sz. 42–52.
- Hrubos Ildikó (2002): Az oktatást kutató diplomás. *Educatio*, 12. 2. sz. 253–266.
- Karády Viktor (2003): Peregrinusok. *Iskolakultúra*, **13**. 8. sz.
- Karády Viktor (2007): A bölcsészkarok oktatói és az egyetemi piac szerkezete a dualista korban. *Educatio*, 3. sz. 393–417.
- Kelemen Elemér (2003): A magyar pedagógustársadalom és a pedagógusképzés története a dualizmus korabeli Magyarországon. *Iskolakultúra*, **13**. 3. sz. 15–16.
- Kelemen Elemér (2004a): A magyar pedagógustársadalom és a pedagógusképzés története Magyarországon II. *Iskolakultúra*, 6–7. sz.
- Kelemen Elemér (2004b): Pedagógusszervezetek és -mozgalmak Magyarországon a 19. században. *Iskolakultúra*, **14**. 6–7. sz.
- Kelemen Elemér (2007): A tanító a történelem sodrában: Iskolakultúra-könyvek 32. Iskolakultúra, Pécs.
- Kelemen Elemér (2008): A magyar nevelésügyi kongresszusok története. *Iskolakultúra*, **18**. 1–2. sz. 50–57., és ugyanezzel a címmel: *Új Pedagógiai Szemle*, 2. sz. 76–84.
- Kelemen Elemér (2009): Donáth Péter: Oktatáspolitikai és tanítóképzés Magyarországon, 1945–1960 *Magyar Pedagógia*, 2. sz. 187.
- Keller Márkus (2010): *A tanárok helye: a középiskolai tanárság professzionalizációja a 19. század második felében, magyar-porosz összehasonlításban*. L'Harmattan – 1956-os Intézet, Budapest.
- Kékes Szabó Mihály (2003): A tanítóképzés kritikus pontjai a dualizmus időszakában. *Iskolakultúra*, **13**. 3. sz. 17–24.
- Kéri Katalin (2007): Breznyánszky László (szerk.): A „Debreceni Iskola” neveléstudománytörténeti vázlata. *Magyar Pedagógia*, 3. sz. 271.
- Kiss Endre (2002): A herbarti pedagógia filozófiai alapjairól. *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 44–52.
- Kiss Endre (2005): Az életreform filozófiájának meghatározásához. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 12–16.
- Kocsis Mihály (2002): A tanárképzés rekrutációs háttere, 1986–2000. *Iskolakultúra*, **12**. 11. sz. 3–23.
- Kozma Tamás (2004): Quo vadis, paedagogia? – egy tudományos közösség önmeghatározási kísérletei. *Magyar Tudomány*, 11. sz. 1217–1224.
- Ladányi Andor (2008): A középiskolai tanárképzés története. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Lányi Katalin (2008a): A tanító a történelem sodrában. *Új Pedagógiai Szemle*, 3. sz. 121–127.
- Lányi Katalin (2008b): Simon Gyula, az új Magyar Pedagógiai Társaság főtítkára. *Új Pedagógiai Szemle*, 8–9. sz. 232–235.

Mann Miklós (2004): Középiszkolai tanárok és képzésük a 19. század második felében. *Iskolakultúra*, **14**. 6–7. sz.

Mann Miklós (2008): Donáth Péter: A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből, 1868–1958. *Magyar Pedagógia*, **2**. sz. 195.

Mikonya György (2002): Két Herbart tanítvány: Karl V. Stoy és Wilhelm Rein. *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 27–37.

Mikonya György (2005): A magyar anarchisták iskolaiügyi és életreform törekvései. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 52–62.

Nagy Mária (2001): Önbecsérzet, tudásvágy: viták a Néptanítók Lapja 1901-es évfolyamában. *Iskolakultúra*, **11**. 11. sz. 20–32.

Nagy Mária (2006): Magyar tanító, 1911-ben. *Iskolakultúra*, **16**. 2. sz. 33–48.

Nagy Péter Tibor (2004): A polgári iskolai tanítóképzés 19. századi történetéhez. *Iskolakultúra*, **14**. 6–7. sz.

Nagy Péter Tibor (2006): A kolozsvári bölcsészkar és természettudományi kar hallgatóságának felekezeti rekrutációja (1872–1918). *Magyar Pedagógia*, **1**. sz. 5–28.

Nagy Péter Tibor (2009): Történészdiplomások a két világháború között. *Magyar Tudomány*, **2**. sz. 143–152.

Németh András (2000): Nemzetközi tudományfejlesztési és recepciós tendenciák a század első hazai pedagógiai lexikonjaiban. *Magyar Pedagógia*, **2**. sz. 187–207.

Németh András (2001): A pedagógia egyetemi tudomány jellegének kialakulása és intézményesülése a pesti egyetemen. *Magyar Pedagógia*, **2**. sz. 213–238.

Németh András (2002): A hebartianizmus recepciója a pesti egyetemen. *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 5–17.

Németh András (2003a): Osztrák tanügyi reformok és a pedagógia egyetemi tudománnyá válásának kezdetei. *Magyar Pedagógia*, **2**. sz. 189–210.

Németh András (2003b): A magyar középiszkolaitanárképzés fejlődése. *Iskolakultúra*, **13**. 3. sz. 53–68.

Németh András (2004a): Egyetemi neveléstudomány – reformpedagógia – magyar oktatásügyi reformok. *Magyar Pedagógia*, **1**. sz. 39–55.

Németh András (2004b, szerk.): *A szellemtudományi pedagógia magyar recepciója*. Gondolat, Budapest.

Németh András (2005a): Reformpedagógia és életreform. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 3–4.

Németh András (2005b): A századelő magyar életreform törekvései. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 38–51.

Németh András (2005c, szerk.): *A magyar pedagógia tudománytörténete: nemzetközi tudományfejlesztési és*

recepciós hatások, nemzeti sajátosságok. Gondolat, Budapest.

Németh András (2008): A neveléstörténet szakirodalmi kánonjai és a klasszikusok szerepe. *Iskolakultúra*, **18**. 9–10. sz. 3–10.

Németh András (2009): A magyar középiszkolai tanárképzés és szakmai professzió kialakulása a 18–20. században. *Educatio*, **3**. sz. 279–290.

Németh András és Biró Zsuzsanna Hanna (2009, szerk.): *A magyar neveléstudomány a 20. század második felében*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Nóvik Attila (2001): A reformpedagógiai irányzatok kialakulása. *Iskolakultúra*, **11**. 4. sz. 65–72.

Pukánszky Béla (1989): A középiszkolai tanárképzés 1924-es reformja Magyarországon. *Pedagógiai Szemle*, **39**. 11. sz. 1045–1055.

Pukánszky Béla (1998): Enciklopédia néptanítóknak. *Educatio*, **1**. sz. 202–205.

Pukánszky Béla (2002): Herbart, Schneller és Kant az erkölcsi nevelésről. *Iskolakultúra*, **12**. 5. sz. 18–26.

Pukánszky Béla (2005): Kodály Zoltán zenepedagógiája és az életreform. *Iskolakultúra*, **15**. 2. sz. 26–37.

Pukánszky Béla (2007): Nőkép, női szerepek és iskoláztatás a második világháború után. *Educatio*, **4**. sz.

Pukánszky Béla: A neveléstörténet-írás új útjai. Gondolat Kiadó, Budapest.

Pukánszky Béla (2010): Pedagógiatörténeti témák szingardagsága az Országos Neveléstudományi Konferencián. *Iskolakultúra*, **20**. 3. sz. 30.

Sáska Géza (2004): A társadalmi egyenlőség antikapitalista és demokrácia ellenes képzete a XX. századi pedagógiai ideológiákban. *Magyar Pedagógia*, **4**. sz. 471–497.

Sáska Géza (2006): A reformpedagógia alakváltozása az 1945-ös „kis” és az 1947 utáni „nagy” rendszerváltást követő időszakban. *Magyar Pedagógia*, **4**. sz. 263–285.

Sáska Géza (2008): A gyermektanulmányozás és az alkalmazott lélektan az 1945 utáni politikai fordulatokban. *Iskolakultúra*, **18**. 1–2. sz. 3–23.

Szabolcs Éva (2002): A gyermektanulmányi szemléletmód megjelenése a magyar pedagógiai sajtóban, 1890–1906. *Iskolakultúra*, **12**. 3. sz. 33–38.

Szabolcs Éva (2003): Néptanítói álláshirdetések 1901-ben. *Iskolakultúra*, **13**. 3. sz. 39–41.

Szabolcs Éva (2006): „Pedagógiánk... valóban népünk nevelőjéhez fog szólni”. Az 1956-os balatonfüredi pedagógus-konferencia. *Educatio*, **4**. sz. 616–626.

Szabó K. Attila (2009, szerk.): Az erdélyi magyar tanító- és óvóképzés évszázadai. 1777–2000. 2. javított, bővített kiadás. Mentor, Marosvásárhely.

Szemerszki Marianna (2001): A neveléstudomány területén dolgozók véleménye a tudományos minőség mércéjéről és a kutatási infrastruktúra helyzetéről. *Educatio*, 3. sz. 594–598.

Szögi László (2001): Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon, 1789–1919. ELTE Lvt., Budapest.

Tészabó Júlia (2005): A gödöllői művésztelep és a nevelés. *Iskolakultúra*, 15. 2. sz. 17–25.

Veroszta Zsuzsanna (2001): A neveléstudományi karrier nemzetközi vonatkozásai. *Educatio*, 1. sz. 187–192.

Vincze Tamás (2003): A német nyelv szerepe a magyar tanítóképzésben a dualizmus korában. *Iskolakultúra*, 13. 3. sz. 25–38.

A Gondolat Kiadó könyveiből